

УДК 330.341

Кононова І.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, економіки і управління персоналом підприємства,
ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДРАЙВЕРІВ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

У статті розглянуто концептуальні основи формування драйверів розвитку соціально-економічних систем. Установлено, що прискорення розвитку соціально-економічної системи є одним із головних завдань управління, вирішити яке можна за допомогою розробки драйверів розвитку. Запропоновано під концептуальними основами формування драйверів розвитку розуміти науково обґрунтовану методологію, яка містить набір структурованих, логічно побудованих підходів, положень, принципів. Установлено, що формування драйверів розвитку має ґрунтуватися на наукових підходах до вироблення управлінських рішень у певному середовищі, властивому конкретній соціально-економічній системі. Систематизовано принципи формування драйверів розвитку соціально-економічної системи, які запропоновано розподілити на базові та специфічні. Розглянуто основні види драйверів розвитку та проаналізовано їхні елементи.

Ключові слова: соціально-економічна система, розвиток, драйвер, концепція, методологія, підхід, принцип, елемент.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДРАЙВЕРОВ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Кононова И.В.

В статье рассмотрены концептуальные основы формирования драйверов развития социально-экономических систем. Установлено, что ускорение развития социально-экономической системы является одной из главных задач управления, решить которую можно с помощью разработки драйверов развития. Предложено под концептуальными основами формирования драйверов развития понимать научно обоснованную методологию, которая содержит набор структурированных, логично построенных подходов, положений, принципов. Установлено, что формирование драйверов развития должно основываться на научных подходах к выработке управленческих решений в определенной среде, присущих конкретной социально-экономической системе. Систематизированы принципы формирования драйверов развития социально-экономической системы, которые предложено разделить на базовые и специфические. Рассмотрены основные виды драйверов развития и проанализированы их элементы.

Ключевые слова: социально-экономическая система, развитие, драйвер, концепция, методология, подход, принцип, элемент.

CONCEPTUAL BASES OF FORMATION OF DRIVERS
OF DEVELOPMENT OF SOCIO-ECONOMIC SYSTEM

Kononova I.

In the article the conceptual bases of formation of drivers of development of socio-economic systems were viewed. It was established that the acceleration of development of socio-economic system is one of the main objectives of management, which can be solved with the help of driver of development. It was proposed to understand under the conceptual bases of formation of drivers scientifically based methodology that provides a set of structured logically constructed approaches, provisions and principles. It was established that the formation of the drivers must be based on scientific approaches to making management decisions in a certain environment, characteristic of a particular socio-economic system. The principles of formation of drivers of development of socio-economic system were systematized. It was proposed to distribute them on to basic and specific. The main types of driver were considered and their elements were analyzed.

Keywords: socio-economic system, development, driver, concept, methodology, approach, the principle, element.

Постановка проблеми. Соціально-економічні системи є цілісною сукупністю пов'язаних між собою взаємодіючих соціальних та економічних суб'єктів, а також відносин між ними, що виникають у ході цієї взаємодії. Будь-яка соціально-економічна система має свої властивості, однією з яких є здатність до розвитку. Слід зазначити, що, на нашу думку, під розвитком слід розуміти сукупність цілеспрямованих видів діяльності, що протікають у соціально-економічній системі та з допомогою яких відбуваються кількісні та якісні перетворення в ній, що сприяють зміні її попереднього стану майбутнім та забезпечують підвищення опору факторам турбулентного зовнішнього середовища. Прискорення розвитку соціально-економічної системи є одним із головних завдань управління, вирішити які можна за допомогою розробки драйверів розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом в економічній літературі все частіше застосовується таке відносно нове поняття, як «драйвер». Сутність цього поняття, а також його застосування в різних сферах економічних досліджень вивчали такі науковці, як Абрамов В. [1, с. 119–123], Дегтярьов О., Дегтярьова Л. [2, с. 15–26], Журавльова І. [3, с. 81–89], Іванова Л., Терська Г. [4, с. 120–133], Коломієць Г., Гузенков Ю., Грідіна Г., Доценко М., Ле Мінь Хуан М. [5, с. 256–263], Савицька Н., Полевич К. [6]. Незважаючи на зростаючу популярність даного терміну в економічних дослідженнях, деякі концептуальні основи формування драйверів розвитку соціально-економічних систем потребують уточнення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження концептуальних основ формування драйверів розвитку соціально-економічних систем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичні напрацювання дають змогу зазначити, що під концепцією (від лат. *conceptio* – розмірковувати, задумувати, думати) розуміють «визначальний спосіб розуміння», «тлумачення чого-небудь» [7, с. 29]. На думку Рижка В., концепція об'єднує відповідні теоретичні знання, виступаючи водночас полісемантичною його формою, оскільки їй властиве розмаїття проявів, а також презентація різних прошарків знання – логіко-гносеологічного, соціокультурного, праксіологічного [7, с. 29].

Концепція як змістова сукупність поглядів щодо об'єкта (фрагмента) дійсності є способом не лише розуміння, а й тлумаченням будь-яких явищ і процесів. Водночас концепція – це провідна ідея в системі теоретичних та методологічних знань (характеристик, параметрів) [8].

За допомогою концепції визначаються конструктивістські межі або базисна структура, що лежить в основі формування ідей, які визначають сутність і напрям розвитку того чи іншого явища. Водночас концептуальна основа – це система взаємозв'язаних цілей і принципів [9].

Під концептуальними основами формування драйверів розвитку розуміємо науково обґрунтовану методологію, яка містить набір структурованих, логічно побудованих підходів, положень, принципів із використанням математичних інструментів та моделей.

Узагальнення підходів до осмислення методології як категорії довело, що у цілому під методологією дослідники розуміють учення про структуру, логічну організацію, методи і засоби діяльності; усвідомлення шляхів і методів ефективного вирішення пізнавальних завдань; систему принципів і способів організації діяльності, вчення про цю систему; вчення про організацію діяльності; спосіб співвідношення між теорією і реальністю [10; 11].

У сфері економічних досліджень під методологією економічної науки розуміють раціональне пояснення прийняття чи неприйняття теорій або гіпотез щодо організації діяльності або поведінки економічних систем; інтерпретацію рішень, які пропонує теорія.

Розглядаючи процес формування драйверів розвитку в рамках методології економічної науки, виділено основні компоненти методології дослідження розглядуваної проблеми, які відображають авторський погляд на проблему формування драйверів розвитку соціально-економічної системи.

Головною проблемою, що потребує вирішення у процесі дослідження, є необхідність забезпечення розвитку соціально-економічної системи. Формування драйверів розвитку ґрунтується на наукових підходах до вироблення управлінських рішень у певному середовищі, властивому конкретній соціально-економічній системі.

Другий компонент методології дослідження – обґрунтування концептуальних положень означеної проблеми. Слід зазначити, що концептуальні положення мають розвиток у сукупності принципів, умов, моделей, вимог, процедур тощо й утворюють цілісну концепцію дослідження проблеми.

У процесі проведеного дослідження запропоновано концепцію формування драйверів розвитку, основними складниками якої є емпірична основа, теоретична основа і методологічна основа. Емпіричну основу концепції становили об'єкти дослідження, що узагальнюють наявний досвід щодо розв'язання проблем, пов'язаних із забезпеченням розвитку соціально-економічної системи.

Теоретичну основу представлено такими сформульованими у процесі розкриття наукової проблеми поняттями, як: головна ідея концепції формування драйверів розвитку; мета, завдання і функції; суб'єкт, об'єкт формування драйверів розвитку. Також до теоретичної основи концепції увійшли виведені поняття (розвиток, драйвер розвитку), допоміжні поняття (імпульси розвитку) та теоретичні положення різних теорій (теорії систем, управління, розвитку, стратегічного управління).

Методологічна основа характеризує процес формування драйверів розвитку, розкриває логічну і часову структури її побудови. В основу методології формування драйверів розвитку покладено системний аналіз, філософію і науковедення, принципи, методи. Формування драйверів розвитку має відповідати таким ознакам наукового знання, як істинність, інтерсуб'єктивність та системність. Істинність знання щодо сутності процесів побудови драйверів розвитку соціально-економічної системи і реалізується через формування дійсного, достовірного змісту драйверу розвитку та його елементів. Упровадження драйверів розвитку в рамках інтерсуб'єктивної ознаки сприяє отриманню задовільних результатів на різних об'єктах дослідження, тобто відповідає вимогам щодо відтворюваності та загальнозначимості. У межах такої ознаки наукового знання, як системність, обґрунтовуються зміст розвитку соціально-економічної системи, її структура, зв'язки всередині системи на основі використання реальних фактичних даних щодо функціонування соціально-економічної системи у різні періоди часу.

Логічна структура формування драйверів розвитку як складова частина методологічної основи концепції містить етапи формування, базові елементи й очікуваний результат.

Формування драйверів розвитку досліджується з позиції формулювання мети, засобів і принципів та виділення основних керуючих елементів залежно від спрямованості розвитку соціально-економічної системи та наявних імпульсів.

Базовими драйверами розвитку визначено: стартовий, генеруючий, прискорюючий, підтримуючий.

Основні очікувані результати формування драйверів розвитку зводяться до активізації впливу імпульсів на систему з урахуванням пріоритетності імпульсів розвитку соціально-економічної системи, виконання цілей розвитку, забезпечення виваженості та обґрунтованості управлінських рішень.

При цьому під драйверами ми розуміємо механізми управління розвитком соціально-економічних систем, тому вони мають підпорядковуватися певним принципам. Нами було виділено принципи формування драйверів розвитку, які доцільно розподілити на базові та специфічні.

Урахування базових принципів є обов'язковим для побудови драйверів розвитку за будь-якого його стану. При цьому базові принципи формування драйверів розвитку соціально-економічної системи мають відображати загальні положення, які властиві різним соціально-економічним системам, та повинні відповідати законам розвитку природи, суспільства та економіки.

Аналіз та узагальнення поглядів науковців дали змогу виокремити базові принципи: системності, комплексності, дуалізму, цілеспрямованості, критеріальності, узгодженості та взаємної підтримки, перспективності, гнучкості й адаптивності, реалістичності, інформативності, відповідальності, специфічності, пріоритетності, наукової обґрунтованості, результативності, правової захищеності, безперервності і надійності, автоматизації управлінських процесів.

Згідно з принципом системності, драйвери розвитку соціально-економічних систем є елементами цілісної соціально-економічної системи, а отже, реалізація окремого драйвера, що формує чи підсилює певний імпульс розвитку, відбиватиметься на всій системі в цілому та на окремих її елементах через складні взаємозв'язки, що в ній існують.

Принцип комплексності передбачає, що драйвери розвитку мають діяти в комплексі, взаємодіючи між собою та забезпечуючи злагоджене управління розвитком соціально-економічної системи. Крім того, відповідно до цього принципу, для розроблення та ефективного впровадження драйверів розвитку соціально-економічної системи необхідно врахувати велику кількість факторів, досліджувати які слід комплексно з урахуванням їхньої важливості. Саме завдяки всеохоплюючому аналізу та обліку інформації соціально-економічна система має змогу своєчасно реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища.

Принцип дуалізму виявляється в подвійному взаємозв'язку між драйвером розвитку та об'єктом управління. Це означає, що кожний із драйверів розвитку, який впливає на окремий складник керованої системи, а також притаманні йому властивості та зв'язки, зумовлюється, своєю чергою, особливостями цього об'єкту.

Принцип цілеспрямованості ґрунтується на тому, що цілі формування драйверів розвитку соціально-економічної системи повинні відповідати цілям і завданням її розвитку та мати щодо них підпорядкований характер.

Щодо принципу критеріальності, то він передбачає, що для оцінки ефективності формування драйверів розвитку соціально-економічної системи мають застосовувати критеріальні показники, що кількісно підкріплюють цілі побудови таких драйверів.

Принцип узгодженості та взаємної підтримки передбачає, що під час вибору та побудови драйверів розвитку соціально-економічної системи необхідно узгоджувати між собою притаманні їм цілі, об'єкти, критерії, методи та інструменти. Крім того, окремі драйвери розвитку соціально-економічної системи не повинні суперечити один одному. Всі драйвери мають узгоджуватися між собою, забезпечувати адекватність та взаємну підтримку.

Принцип перспективності передбачає зорієнтованість на довгострокову перспективу. Цей принцип передбачає необхідність забезпечення ефективного стратегічного планування та прогнозування, оскільки стратегічні помилки дуже складно виправити оперативними методами. Ці драйвери спрямовуються, відповідно, на реалізацію довгострокових завдань.

Принцип пріоритетності передбачає, що керуючий об'єкт повинен послідовно дотримуватися обраної стратегії, підпорядковуючи свої оперативні та тактичні дії стратегічним пріоритетам.

Принцип реалістичності полягає в тому, що поставлені цілі та орієнтири мають відповідати наявним у даної соціально-економічної системи ресурсам (матеріальним, фінансовим, технологічним, інформаційним тощо)

Принцип гнучкості й адаптивності управління розвитком соціально-економічної системи передбачає формування здатності гнучко реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, спроможність протистояти негативному впливу його факторів. Від того, наскільки драйвери розвитку соціально-економічної системи відповідають цьому принципу, залежать життєздатність системи в умовах динамічності та непередбачуваності.

Принцип інформативності передбачає, що формування та впровадження драйверів розвитку соціально-економічної системи має відбуватися тільки на основі адекватної, точної та повної інформації. Лише за таких умов може бути досягнута обґрунтованість управлінських рішень.

Принцип відповідальності передбачає, що за результати конкретної діяльності, процесу, роботи в рамках управління розвитком соціально-економічної системи обов'язково повинні нести відповідальність конкретні уповноважені особи та виконавці. Наприклад, формування окремих драйверів можуть супроводжуватися визначенням відповідних центрів відповідальності.

Принцип специфічності передбачає, що під час формування драйверів розвитку соціально-економічної системи необхідно врахувати специфіку об'єкта, тобто вид соціально-економічної системи, її основні характеристики.

Принцип наукової обґрунтованості передбачає, що формування та впровадження драйверів розвитку соціально-економічної системи має відбуватися на основі ґрунтовного вивчення законів економіки та менеджменту.

Принцип результативності передбачає отримання позитивних (необхідних і достатніх) результатів за показниками оцінювання (на підставі абсолютних і відносних показників оцінки кількісних і якісних характеристик) під час управління керованими елементами управління розвитком соціально-економічної системи.

Принцип правової захищеності передбачає, що соціально-економічна система має здійснювати свою діяльність із дотриманням вітчизняного законодавства та діяти в рамках нормативно-правового поля. Незважаючи на недосконалість вітчизняної законодавчої бази, важливість урахування законодавчих вимог нашої та зарубіжних країн не викликає сумніву для підприємств, що налаштовуються на довготривалу діяльність.

Принцип безперервності і надійності виявляється у створенні таких організаційно-господарських та технічних умов, за яких досягається стійкість і безперервність заданого режиму процесу функціонування господарської системи. Цей принцип вимагає коротко- та довготривалого планування, розроблення стратегічних та тактичних дій, що забезпечують надійність та безперервність процесу.

Принцип автоматизації управлінських процесів. Автоматизація полегшує процеси управління та робить їх більш ефективними. Застосування спеціальних технологій (програмного забезпечення) дає змогу формувати та накопичувати бази даних, аналізувати бізнес-процеси та управляти ними тощо.

Для прийняття правильних управлінських рішень необхідно дотримуватися певних специфічних принципів формування драйверів розвитку, які залежать від того, яким є стан розвитку соціально-економічної системи. На нашу думку, для системи з абсолютно та відносно нестійким станом такими принципами є:

- принцип терміновості реагування: чим раніше будуть застосовані елементи управління щодо кожного виявленого симптому нестійкості, тим більші можливості скорішого відновлення порушеної рівноваги матиме у своєму розпорядженні соціально-економічна система;

- принцип альтернативності дій: наявність і розгляд максимально можливої кількості альтернативних управлінських рішень щодо нейтралізації окремого фактора нестійкості розвитку;

- принцип дисипативності управлінських рішень: вибір того чи іншого управлінського рішення щодо вектора розвитку здійснюється в бік того, якому відповідають мінімальні втрати ресурсів;

- принцип пріоритетності використання внутрішніх ресурсів: кожна система повинна розраховувати переважно на внутрішні можливості переведення нестійкого розвитку у стійке становище.

На нашу думку, для системи з абсолютно та відносно стійким станом специфічними принципами є:

- принцип постійної готовності до реагування на ймовірність нестійкого розвитку системи: визначає необхідність постійної готовності до можливого порушення рівноваги системи на будь-якому етапі її функціонування;

- принцип превентивної дій: краще запобігати загрозам нестійкого становища, ніж здійснювати нейтралізацію його негативних наслідків;

- принцип ефективності управлінських рішень: вибір того чи іншого управлінського рішення щодо вектора розвитку здійснюється в бік того, якому відповідає максимально можливе співвідношення результатів та витрат.

При цьому головна мета формування драйверів розвитку є загальною та не залежить від того, чи є розвиток стійким, чи ні. Її було сформульовано нами так: забезпечити позитивні зміни параметрів функціонування соціально-економічної системи як реакцію на вплив імпульсів.

Розглянемо інші елементи драйвера та їх зв'язок зі станом розвитку системи (табл. 1).

Таблиця 1. Елементи драйвера розвитку

Складники	Стартовий	Генеруючий	Прискорюючий	Перетворюючий
Умови	Реакція системи відсутня	Реакція система повільна	Реакція системи помірна	Реакція системи швидка
Мета	Забезпечити позитивні зміни параметрів функціонування соціально-економічної системи як реакцію на вплив імпульсів			
Ціль (завдання)	Створити умови, в яких система буде позитивно відгукуватися на імпульс	Створити умови для того, щоб забезпечити адекватну зміну стану систему у відповідь на певний вплив	Підвищити швидкість протікання змін стану системи, що виникають у відповідь на вплив даного імпульсу	Забезпечити перетворення потенційного впливу драйверів на реальний
Функція	Активуюча	Формуюча	Стимулююча	Трансформаційна
Методи	Економічні, адміністративні, правові			

Джерело: розроблено автором

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, у статті було розглянуто концептуальні основи формування драйверів розвитку соціально-економічних систем. Було систематизовано принципи формування драйверів розвитку з їх поділом на базові та специфічні. Виокремлено різні види драйверів розвитку соціально-економічних систем та охарактеризовано умови їх застосування, а також елементи кожного із цих видів драйверів розвитку. Результати дослідження можуть стати підґрунтям для визначення шляхів забезпечення розвитку соціально-економічних систем на різних рівнях ієрархії.

1. *Абрамов В. И. Драйвер-факторы процесса нововведения / В.И. Абрамов // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2012. – № 12(127). – С. 119–123.*

2. *Дегтярев А.Н., Дегтярева Л.Р. Современные драйверы развития российского образования в условиях разнонаправленных вызовов / А.Н. Дегтярев, Л.Р. Дегтярева // Экономика образования. – 2015. – № 2. – С. 15–26.*

3. *Журавльова І.В. Використання нейронних мереж у процесі форсайту функціонування інтелектуального капіталу підприємства / І.В. Журавльова // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. – 2014. – Вип. 26. – С. 81–89 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvbdfa_2014_26_11.*

4. Иванова Л.Н., Терская Г.А. Точки роста и драйверы роста: к вопросу о содержании понятий / Л.Н. Иванова, Г.А. Терская // *Journal of Institutional Studies (Журнал институциональных исследований)*. – 2015. – Т. 7. – № 2. – С. 120–133.
5. Сучасні драйвери розвитку бізнесу в кризових умовах / Г.М. Коломієць [та ін.] // *Бізнес Інформ*. – 2016. – № 4. – С. 256–263.
6. Савицька Н.Л., Полевич К.В. Тенденції розвитку мережного ритейлу як драйвера глобальної економіки / Н.Л. Савицька, К.В. Полевич // *Ефективна економіка*. – 2014. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3361>.
7. Рижко В.А. Концепція як форма наукового знання : [монографія] / В.А. Рижко. – К. : Наукова думка, 1995. – 212 с.
8. Філософія : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / С.П. Щерба, В.К. Щедрін, О.А. Заглада ; за заг. ред. С.П. Щерби. – К. : МАУП, 2004. – 216 с.
9. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева ; 2-е изд., испр. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
10. Новиков А.М. Методология научного исследования / А.М. Новиков, Д.А. Новиков. – М. : Либроком, 2010. – 280 с.
11. Методологія наукових досліджень : [навч. посіб.] / В.С. Антонюк [та ін.]. – К. : НТУУ КПІ, 2015. – 274 с.

E-mail: irina.kononova15@gmail.com